

عقلا نیت شیعی و نهضت عاشورا

www.ketab.ir

سرشناسه: عقلانیت شیعی و نهضت عاشورا

نام پدیدآور: قدرت الله قربانی

تاریخ انتشار: ایلام: نشر ریسمان، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۳۶۰ص: مصور، جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰-۰۰۰۰۰۰۰۰

وضع فهرست بریس: فیا.

یادداشت: متن اصلی

یادداشت: کتابخانه

موضوع: عقلانیت شیعی و نهضت عاشورا

شناسه افزوده: قربانی، قدرت الله

رده بندی کنگره: BP/۴۱/۵/ق/۶۳۵-۷۱۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۳۴

شماره کتاب شناسی ملی: ۴۸۱۷۵۶۴

عقلانیت شیعی و نهضت عاشورا

دکتر مرتضی‌الله قربانی

مجله آینه طراح جلد: ققنوس

ویراستار: علیرضا فرجی

نویسنده جلد نخست: ۱۳۹۰

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۱۹۵۰۰ تومن

شابک: ۹۷۸-۰۱۷-۴۷-۰۰

مرکز پخش تهران:

فروشگاه شماره ۱: پخش کتاب کار - تلفکس ۶۶۴۶۰۳۳۳

فروشگاه شماره ۲: نشر و پخش دوستان - بخارا - تلفن ۶۶۴۹۲۹۶۲

فروشگاه شماره ۳: نشر حکمت - خ انقلاب - وصل شبازی - تلفن ۶۶۴۶۱۲۹۲

مرکز پخش شهرستان:

ایلام - کتاب ققنوس ۰۹۱۸۱۴۱۳۴۰۴

WWW.RISMANPUB.COM

INFO@RISMANPUB.COM

فهرست مطالب

سرآغاز سخن.....	۱۵
-----------------	----

فصل ۱: مولفه‌های عقلانیت شیعی

۱. مقدمه.....	۲۱
۲. اصطلاح‌شناسی عقل.....	۲۲
۳. چیستی و عناصر عقلانیت.....	۲۵
۱.۳. عقلانیت نظری.....	۲۷
۲.۳. عقلانیت عملی.....	۲۸
۳.۳. عقلانیت ارزش‌شناختی و رتلیفه‌شناختی.....	۲۹
۴.۳. عقلانیت ابزاری.....	۳۰
۴. معیارهای قابل‌پذیرش عقلانیت.....	۳۱
۱.۴. عقلانیت حداکثری.....	۳۱
۲.۴. عقلانیت عمل‌نگری.....	۳۲
۵. مولفه‌های عام عقلانیت شیعی.....	۳۳
۱.۵. جایگاه وحیت عقل در فهم و پذیرش آموزه‌های بنیادی اسلام.....	۳۴
۲.۵. جایگاه عقل و عقلانیت در سنت پیامبر و ائمه.....	۳۷
۳.۵. عقلانیت نیاز بشر به دین و وحی.....	۳۹
۴.۵. حاکمیت نگرش خدامحور و تبیین عقلانی آن.....	۴۱
۶. تأمین معنای حقیقی زندگی انسان مسلمان.....	۴۸
۷. مولفه‌های خاص عقلانیت شیعی.....	۵۲
۷.۱. آموزه امامت و پیوند کتاب و عترت.....	۵۳
۷.۲. مستندات قرآنی آموزه امامت.....	۵۴
۷.۳. مستندات حدیثی آموزه امامت.....	۵۸
۷.۴. امامت و تفسیر دین.....	۶۲

- ۷.۵. امامت و تشکیل حکومت سیاسی ۶۳
- ۷.۶. جانشینی امام در تاویل قرآن و تفسیر احکام دین ۶۵
- ۷.۷. جانشینی پیامبر در امر ولایت بر مردم ۶۷
۸. آموزه عدل ۷۰
- ۸.۱. دیدگاه اشعریان درباره عدل ۷۳
- ۸.۲. دیدگاه معتزلیان و شیعه درباره عدل ۷۴
۸. آموزه‌های حسن و قبح عقلی، وجبر و اختیار ۷۷
۸. نهضت عاشورا و عقلانیت شیعی ۸۳
۱۱. آموزه مه‌ریت و عقلانیت شیعی ۹۰
- ۱۱.۱. رایت مه‌ریت در قرآن ۹۲
- ۱۱.۲. رولات آیه مه‌ریت در سنت اسلامی ۹۴
۱۲. جریان تاریخی عقل‌گرایی و کلام فلسفی شیعی ۹۸
- ۱۲.۱. دوره‌های تاریخ کلام شیعی ۹۹
- ۱۲.۲. رویکردهای کلی در کلام شیعی ۱۰۳
- ۱۲.۳. کلام فلسفی ۱۰۴
۱۳. نتیجه سخن ۱۰۶

فصل ۲: اوصاف ذاتی و عرضی امامان (ع)

۱. مقدمه ۱۰۹
۲. ابعاد بازشناسی اوصاف ذاتی و عرضی ۱۱۱
۳. اوصاف ذاتی و عرضی دین اسلام ۱۱۲
۴. اوصاف ذاتی امامان ۱۱۶
- ۴.۱. عصمت ۱۱۷
- ۴.۲. علم لدنی ۱۲۰
- ۴.۳. افضلیت بردیگران ۱۲۳
- ۴.۴. هدایتگری و تفسیر آموزه‌های دینی ۱۲۴
- ۴.۵. ولایت باطنی و معنویب رمومنان ۱۲۷
- ۴.۶. وساطت فیض الهی ۱۳۰

۵. اوصاف عرضی امامان	۱۳۳
۵.۱. زعامت و حاکمیت سیاسی	۱۳۴
۵.۲. وساطت و شفاعت معنوی	۱۳۵
۶. رسالت مادر بازشناسی اوصاف ذاتی از عرضی	۱۴۰
۷. آسیب شناسی زیارت، توسل و تبرک	۱۴۶
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۱۵۳

فصل ۳: عقلانیت نهضت اصلاحی امام حسین (ع)

۱. مقدمه	۱۵۷
۲. عقلانیت دینی در نهضت و کلام امام حسین قبل از واقعه عاشورا	۱۶۳
۳. مقدمات عقلانیت دینی نهضت عاشورا	۱۷۴
۳.۱. عقلانیت نتایج مواجهه با اهداف	۱۷۵
۳.۲. عقلانیت روش انسانی یا توجه به اهداف	۱۷۵
۳.۳. هماهنگی وظیفه و نتیجه نهضت دینی	۱۷۵
۴. عقلانیت دینی در جریان نهضت امام حسین (ع) و سوره سوره	۱۷۷
۴.۱. مرحله مرگ معاویه تا عزیمت به مکه	۱۷۷
۴.۲. مواجهه امام با استاندار مدینه و مروان بن حکم	۱۷۸
۴.۳. سخنان و وصیت او به ابن سلمه و محمد بن حنفیه	۱۸۱
۴.۴. سخنان امام هنگام خروج از مدینه و ورود به مکه	۱۸۳
۴.۵. مرحله اقامت در مکه تا عزیمت به کوفه	۱۸۳
۴.۶. مرحله خروج از مکه و برخورد با سپاه حر	۱۹۲
۴.۷. مرحله عزیمت به کربلا تا شهادت امام و یارانش	۱۹۶
۹. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۱۲

فصل ۴: سیره عقلانی ائمه معصومین (ع) در پاسداشت نهضت عاشورا

۱. مقدمه	۲۱۵
۲. ضرورت‌های زمان و اصول حاکم بر سیره عقلانی ائمه اطهار	۲۱۶
۳. اقدامات حضرت زینب (ع)	۲۱۸

۳۱۸	۳.۱. جایگاه حضرت زینب در میان اهلیت
۳۲۰	۳.۲. اقدامات و محورهای کلی روش عقلانی حضرت زینب در واقعه عاشورا
۳۲۹	۳.۳. اقدامات امام سجاد (ع)
۳۳۴	۳.۴. اقدامات امام باقر و امام صادق
۳۳۶	۳.۵. اقدامات امام موسی کاظم، امام رضا و ائمه بعدی
۳۳۹	۴. نتیجه گیری

فصل ۵: اهداف نهضت عاشورا و رسالت عقلانی ما

۲۴۳	۱. مقدمه
۲۴۵	۲. ضرورت بازبینی ویژگیها و کارکردهای اهداف، روشها و ابزارها
۲۴۵	۲.۱. اهداف
۲۵۳	۲.۲. روشها
۲۵۵	۲.۳. ابزارها
۲۵۶	۳. تحلیل تطبیقی اهداف، روشها و ابزارها
۲۵۸	۴. ابعاد بازشناسی اهداف، روشها و ابزارها در نهضت عاشورا
۲۵۸	۴.۱. اهداف نهضت عاشورا
۲۷۱	۵. تحلیل رسالت عقلانی ما در قبال اهداف نهضت عاشورا
۲۷۴	۶. روشهای نهضت عاشورا و رسالت عقلانی ما
۲۸۱	۷. نقش ابزارها در رسالت عقلانی ما
۲۸۳	۸. جمع‌بندی و نتیجه گیری

فصل ۶: تحریفات عاشورا و رسالت عقلانی و دینی ما

۲۸۵	۱. مقدمه
۲۸۸	۲. مفهوم شناسی تحریف
۲۹۰	۳. عوامل تحریف
۲۹۱	۳.۱. نقش دشمنان در تحریف عاشورا
۲۹۵	۳.۲. نقش دوستان و شیعیان در تحریف عاشورا

۴. تحریفات لفظی در واقعه عاشورا	۳۰۱
۵. تحریفات معنوی و محتوایی در واقعه عاشورا	۳۱۰
۵.۱. جبرگرایی	۳۱۰
۵.۲. تقدس زدایی و تفسیر سیاسی و قومی	۳۱۱
۵.۳. تقدس سازی و تفسیر استثنایی	۳۱۳
۵.۴. تفسیر شفاعت محور	۳۱۴
۵.۵. عنانگرایی و تلقی عادت محور	۳۱۵
۶. تحریفات ما در پاسداشت نهضت عاشورا	۳۱۶
۶.۱. غفلت از فلسفه و اهداف نهضت عاشورا و تمرکز بر روش های عزاداری	۳۱۷
۶.۲. عراط و گریب و احساس گرایی	۳۱۸
۶.۳. زنگرش صدکا (نسب) به امام حسین (ع)	۳۲۰
۶.۴. محوریت روضه خوان و بیان سطحی اندیش به جای علم و	۳۲۱
۶.۵. آمیخته شدن نهضت عاشورا با فرهنگ های قومی و قبیله ای	۳۲۳
۶.۶. خلط در معیارهای حسینی بودن	۳۲۴
۷. رسالت و عقلانیت دینی ما در تحریف نهضت عاشورا	۳۲۶
۷.۱. شناخت دقیق تاریخ عاشورا	۳۲۶
۷.۲. بازخوانی مداوم فلسفه و اهداف نهضت عاشورا	۳۲۹
۷.۳. تفکیک ذاتیات و عرضیات نهضت عاشورا	۳۳۰
۷.۴. آسیب شناسی روضه خوانی و مذاحی	۳۳۲
۷.۵. تلاش برای تعمیق فهم مردم از آموزه های عاشورا	۳۳۴
۸. جمع بندی و نتیجه گیری	۳۳۵

فصل ۷: عقلانیت شیعی و جستجوی معنای زندگی

۱. مقدمه	۳۳۷
۲. خداباوری شیعی و معنای زندگی	۳۴۰
۳. آموزه امامت و معنای زندگی	۳۴۲
۴. آموزه عدل، فلسفه سرور و معنای زندگی	۳۴۴
۵. آموزه عاشورا و معنای زندگی	۳۴۵

۳۴۷	۶. آموزه مهندویت و معنای زندگی
۳۴۹	۷. آموزه زندگی اخروی و معنای زندگی
۳۵۵	۸. ختم کلام
۳۵۷	منابع

سرآغاز سخن

جهان معاصر، دنیای تقابل نگرش‌ها و تلقی‌های گوناگون انسانها درباب تفسیر کلیت و چگونگی جهان هستی است. در این کشاکش فکری، از یک‌سو، با ادعای مدرنیته علمی و فلسفی، و از سوی دیگر با مدعیات ادیان الهی و غیرالهی مواجهه هستیم. هریک از این مدعیان بر تالان برای پاسخ‌دهی به نیازمندی‌های بنیادی بشر معاصر و حل بحران معنوی استوار هستند. بر این زمینه، مدرنیته بر ویژگی عقلانیت جدید، و ادیان الهی عمدتاً بر ویژگی معنویت تأکید دارند، ضمن اینکه تلقی مدرنیته از عقلانیت، عمدتاً برگرفته از عقلانیت علمی و فلسفی است، و تلقی ادیان از معنویت، برگرفته از تفسیر سنتی ادیان است. در هر حال امروزه بازتعریف عقلانیتی کارآمد و معنوی آرامش‌بخش، از مهم‌ترین دغدغه‌های فکری است که بشر معاصر درگیر آن است و برای به دست آوردن آن دست به دامن فلسفه‌های بشری، عرفان‌های دینی و غیردینی و سکولار، مکاتب اخلاقی متنوع و دستاوردهای علمی جدید شده است. در این میان، به نظر می‌رسد ادیان الهی حرف بیشتری برای گفتن دارند. اگر به آموزه‌های اصیل آنها رجوع شود و از تفسیرهای به‌رای تاحد ممکن خودداری شود، مبادا با جستجوی معنایی کارآمد از زندگی، مهم‌ترین مساله و دغدغه بشر معاصر، حتی انسان مسلمان است، ضمن اینکه هر کسی تلاش دارد تا درمان نیازهای اساسی خود را در جای معنای عقلانی از زندگی، را ابتدا در درون سنتی جستجو نماید که در آن زیستن می‌کند و در صورت ناامید شدن از سنت بومی و دینی خود، به دیگر سنت‌های دینی و مکتب‌های فکری روی خواهد آورد.

به نظر می‌رسد در مواجهه با این پرسش مهم که چگونه ادیان الهی و مکتب‌های بشری در تمهید معنای عقلانی زندگی بشری، دارای نقش موثری هستند؟ یکی از پاسخ‌های مهم و درعین حال قابل توجه، از آن تفسیر شیعی از اسلام است. یعنی

اسلامی شیعی یا برداشت شیعی از اسلام، از جمله فهم‌های اصیل از آموزه‌های اسلامی است که قادر است معنایی عقلانی و کارآمد از زندگی را برای شیعه مسلمان تدارک بیند. مبنای این ادعا، مجهز بودن اسلام شیعی به مولفه‌های مهم معنای عقلانی از زندگی است؛ یعنی آموزه‌هایی چون: نگرش خداباوری، آخرت باوری، نبوت و امامت در امر هدایت‌گری و سعادت معنوی بشر، در مجموع، دارای قابلیت تفسیر عقلانی و معنادار از زندگی بشر مسلمان هستند. به همین دلیل، می‌توان مدعی شد که آموزه‌های اصیل اسلامی، نه تنها عقلانی بوده و دارای عقلانیت لازم خود هستند، بلکه واجد کارایی لازم برای معنادهی به زندگی انسان مسلمان و تامین سعادت حقیقی او در این جهان و آخرت می‌باشند.

برای اثبات این واقفیت، در این اثر، ضمن بررسی ادبیات مساله عقلانیت، به بررسی مولفه‌های عقلانیت شیعی متمرکز شده‌ایم. سپس از میان مولفه‌های شیعی، بر شش مولفه مهم خاص، یعنی آراده‌هاست، عدل، حسن و قبح ذاتی یا عقلی، مساله امر بین الامرین، عاشورا و مهدویت تاکید خاصی شده است. مهم‌ترین ویژگی این شش مولفه، ابتدای آنها بر عقلانیت، از ابعاد مهم آن مانند نظری و عملی، و نقش موثر آنها در معنادهی به زندگی شیعی ما در زمانه کنونی است. بنابراین مسیری که در این اثر دنبال می‌شود، تلاش برای نشان دادن ویژگی‌های عقلانی این اسلام بطور عام، و مذهب شیعه، بطور خاص با نظر به مولفه‌های فوق است. اما آنجا که ممکن است در نحوه نگرش شیعیان به مولفه‌های فوق اختلافاتی وجود داشته باشد، یا برخی افراد دچار نگرش‌های افراطی و تفریطی در فهم آنها شوند، در این اثر، به دو مولفه توجه خاص شده است که عبارتند از آموزه امامت و آموزه عاشورا، ضمن اشاره تلاش شده است تا هم پیوند منطقی این دو آموزه و هم ویژگی‌های عقلانی آنها را با استدلال‌ها و فهم و تبیین شود. بنابراین شاید بتوان گفت، مهم‌ترین ویژگی این اثر نشان دادن عقلانیت شیعی، بویژه با نظر به و تمرکز بر دو آموزه امامت و عاشورا است، اگرچه چهار آموزه دیگر، یعنی عدل، حسن و قبح، امر بین الامرین، و مهدویت، تکمیل‌کننده این مهم است.

با این توضیحات و درواقع به منظور نشان دادن عقلانیت تفکر شیعی در معنای عام و خاص، با نظر به شش مولفه مذکور، در این کتاب، فصولی به شرح زیر تنظیم شده است: ۱. مولفه‌های عقلانیت شیعی؛ ۲. اوصاف ذاتی و عرضی امامان معصوم (ع)؛ ۳. عقلانیت نهضت اصلاحی امام حسین (ع)؛ ۴. روش‌های عقلانی ائمه معصومین (ع) در پاسداشت نهضت عاشورا؛ ۵. رسالت عقلانی ما در پاسداشت نهضت عاشورا؛ ۶. تحریرات عاشورا و رسالت عقلانی و دینی ما؛ ۷. عقلانیت شیعی و جستجوی معنای زندگی.

همان‌طور که عناوین فصول کتاب، خود آشکار می‌کنند، در این اثر در مجموع با بحث از عقلانیت شیعی و تلاش ویژگی‌های مولفه‌های آن، نهایتاً در جستجوی معنایی عقلانی و کارآمد از رهنش هستیم. براین اساس، در فصل اول، عمده مولفه‌های عقلانیت عام و خاص شیعی، مورد بحث قرار می‌گیرد و در این زمینه، ضمن توجه به مولفه‌هایی چون خداواری، آخرت‌باوری، باطن‌محوری، به مولفه‌های خاص عقلانیت شیعی، یعنی آموزه امامت، مهدویت عاشورا، عدل، حسن و قبح ذاتی و امر بین الامرین پرداخته می‌شود.

در فصل دوم، با عنوان اوصاف ذاتی و عرضی امامان معصوم (ع)، ابتدا بر عقلانیت خود آموزه امامت و بطور خاص بر تفکیک اوصاف ذاتی و عرضی امامان، بعنوان یکی از مهم‌ترین گام‌ها در بازشناسی عقلانیت شیعی توجه کرده‌ایم، که می‌تواند در نوع خود بحثی ابتکاری و بی‌سابقه باشد. در این فصل بر صفاتی چون عصمت، علم لدنی، هدایت‌گری، ولایت باطنی و فیض رسانی بعنوان اوصاف ذاتی، و صلوات، رحمت، چون حکومت سیاسی و وساطت و شفاعت، بعنوان اوصاف عرضی تاکید گردیده است.

محور فصل سوم، با عنوان عقلانیت نهضت اصلاحی امام حسین (ع)، جستجوی عقلانیت در خود نهضت عاشورا است. اهمیت این کار نقش فزاینده آموزه عاشورا در کلیت زندگی انسان مسلمان شیعه است. در این مورد، منبع اصلی رجوع ما سخنان حضرت سیدالشهدا (ع) است. در فصل چهارم، نیز، روش‌های عقلانی ائمه معصومین (ع) در پاسداشت نهضت عاشورا و تفاوت سیره عقلانی آنها با توجه به تفاوت شرایط

زمانی و اوضاع سیاسی دوران زندگی‌شان، در عین وحدت در هدف، مورد بحث واقع شده است.

فصل پنجم، با عنوان رسالت عقلانی ما در پاسداشت نهضت عاشورا، تلاش دارد تا وظیفه انسان شیعه مسلمان، متعهد و آگاه امروز را در حفاظت از دستاوردهای نهضت عاشورا مورد بازخوانی قرار دهد. مهم‌ترین ویژگی این فصل، تفکیک علمی و روش‌شناسانه بین اهداف، روش‌ها و ابزارهای مربوط به نهضت‌های دینی مانند عاشورا و تبیین و رکی‌های شیعه راستین با توجه به سه وظیفه مهم او در شناخت، محبت‌ورزی و پیرری از امامان، معصوم (ع) است.

فصل ششم، با عنوان تحریفات عاشورا و رسالت عقلانی و دینی ما، تلاش دارد تا رویکرد عقلانی را در آسیب‌شناسی تحریفات عاشورا پیشنهاد دهد. در این زمینه، تفکیک تحریفات دلی از محتوایی و معنوی، و نیز تمرکز بر انگیزه‌های انسانی بعنوان مهم‌ترین عامل تحریفات نهضت عاشورا، محوریت خاصی دارند. ضمن اینکه، تلاش شده است در بازخوانی شیوه تحریف، باین، توصیه‌های روشی مناسبی بکار گرفته شود که مهم‌ترین آنها تفکیک پرسش از حائوگی، و تاکید بر پرسش از چرایی نهضت عاشورا و ضرورت تمرکز بر دومی، قابل ذکر است.

فصل هفتم، با عنوان عقلانیت شیعی و جستجوی معنای زندگی، درواقع نتیجه و جمع‌بندی مجموعه مطالبی است که در فصول قبل بیان شده است. این فصل قصد دارد نشان دهد که عقلانیت منسجم شیعی و کارآمدی عقلانی آن‌ها، در نهایت تمهیدکننده معنای حقیقی و راستین زندگی شیعی است و می‌تواند شیعیان را در این زندگی پرتلاطم کنونی به سرمزمل مقصود برساند. پس، عقلانیت کارآمد شیعی در نهایت به معنای راستین زندگی و سعادت دنیوی و اخروی انسان مسلمان شیعه منجر می‌شود و می‌تواند همه نیازهای نظری و عملی او را در این دنیا پاسخ دهد تا زمینه ورود سعادت‌مندان او به جهان آخرت باشد.

این اثر نتیجه تاملات شخصی و تحقیقات نویسنده طی حدود ۵ سال و حاصل سال‌ها اندیشه و بازنگری در باورها و نظام فکری شیعه است. آنچه که در این اثر بیان شده

است، ممکن است با علایق و نظام فکری برخی شیعیان سازگار نیافتد و حتی ممکن است بر اثر نقدهای عالمانه برخی فرهیختگان ارجمند در معرض بازنگری قرار گیرد. اما آنچه مهم است این است که تمام آنچه نوشته شده است حاصل تحقیقات عقلانی، فلسفی و باورهای قلبی نویسنده است که بر اثر سال‌ها مراقبه و تأمل و از روی دغدغه فکری در باب اندیشه شیعی نوشته شده است. امید است با راهنمایی‌ها و نقدهای دلسوزانه خوانندگان ارجمند، در چاپ‌های بعدی کاستی‌های آن جبران گردد.

برخیزد لایم می‌دانم از همه عزیزانی که در طرح مساله و تدوین این کتاب در همه مراحل یار و مددکارم بودند، از صمیم قلب تشکر کنم. بطور ویژه لازم است از همکاری همسر، سرکار خانم دیجه بهروزی آزاد، که همواره پشتیبان و حامی معنوی‌ام بوده و حمایت‌های بی‌شمار و بی‌وقفه در حقیق علمی‌ام بوده تشکر کنم. همچنین تداوم فعالیت علمی خود را مدیون دعای پدر مرحوم و مادر عزیزم می‌دانم که با اهدای این اثر به روح بلند آنها، امیدوارم به اندازه درامد ناچیز نشریاتی که از آنان را جبران کنم. در پایان لازم است از پیشنهادات ارزشمند همکار ارجمند خانم دکتر سهام اسدی‌نیا قدردانی کنم و نیز شایسته است از عنايات دوست ارجمند جناب دکتر علیرضا فرجی، مدیر محترم انتشارات ریسمان، تشکر کنم که زحمات بی‌این اثر را بخود هموار کردند.

قدرت الله قربانی

تابستان ۱۳۹۶

qorbani48@gmail.com